

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaargang 44, nummer 168, juli 2022

Aankondiging PKN dag 10 september 2022	49
Tentoonstelling 'Haarlems weggegooid verleden'	50
Haarlems weggegooid verleden, 1928-1945 Bert van der Lingen	51
Een monsterpijpje van een handelsreiziger en de bestellingen bij pijpenfabrieken Ruud Stam	59
De invloed van de actualiteit in de 19e eeuw op de ontwerpen van Gambier Arthur van Esveld	67
De pijp van de maand juni 2021	71

Nieuwe filmpjes op website

Op onze website zijn recent weer wat nieuw filmpjes toegevoegd waaronder een documentaire over een van de laatste pijpenmakers in Andenne uit 1942, M. Leveque. Ook diverse 'nieuwe' films uit het Westerwald die gemaakt zijn tussen circa 1900 en 1974 en het ambacht in detail uitlichten zijn op www.tabakspijp.nl te bekijken.

Naast het filmmateriaal, bevat de website ook een steeds groeiend archief aan nieuwsberichten, publicaties uit binnen-en buitenland, catalogi, foto's en ander uniek digitaal materiaal.

De invloed van de actualiteit in de 19e eeuw op de ontwerpen van Gambier

Arthur van Esveld (arthurvanesveld@tabakspijp.nl)

Er zijn verschillende pijpen bekend van Gambier, die gedurende korte tijd in de 19e eeuw populariteit genoten, waarvan het ontwerp te relateren is aan personages uit de politiek of theater, die op dat moment veel aandacht kregen in de media.²

Het ontwerp van een recent aangekochte pijp, waarvan de naam niet bekend was, kon na onderzoek gekoppeld worden aan een politicus die veel aandacht genoot in de eerste helft van de 19e eeuw. Van deze zeldzame Gambierpijp zijn twee uitvoeringen bekend. Het gaat om een figurale pijp met de tabaksketel in de vorm van het hoofd van een nors kijkende man met ringbaard. Aan de onderzijde van deze karikaturale kop ligt, vanaf de manchet tot aan tot aan de onderzijde van de tabaksketel, de kop van een rund waarvan de horens over de manchet gekruld zijn. De oudste uitvoering heeft alleen het JG-merk op de onderzijde, terwijl de latere variant het nummer '724' en 'Gambier a Paris' op de rand van de manchet heeft staan.³ Dit nummer staat niet vermeld in de bekende catalogi van Gambier. In de handgeschreven inventarisatielijst van het depot Rue de l'Arbre-Sec 20 te Parijs komt nummer 724 wel voor. De naam van deze pijp is 'Tête de pipe DeMesmay'. Deze benaming gaf een aanknopingspunt om te achterhalen wie de afgebeelde persoon was en waarom op de onderzijde van de kop een rund is afgebeeld.

Het gaat hier om Philippe Auguste Demesmay (Pontarlier 1805-1853). Demesmay wijdde zich graag aan literaire activiteiten en heeft diverse poëtische stukken geschreven. Daarna ging hij het bedrijfsleven in werd politicus. Demesmay was afgevaardigde voor het departement Doubs onder de Julimonarchie, de Tweede Republiek en het Tweede Keizerrijk. In 1842 werd hij verkozen tot afgevaardigde van Pontarlier, ter vervanging van de overleden filosoof Théodore Jouffroy en werd herkozen in 1846, 1848, 1849 en 1852. In 1853 overleed hij in functie.

Demesmay onderscheidde zich als verdediger van de boerenstand en als fel tegenstander van de zoutbelasting, zijn bijnaam was 'afgevaardigde van het zout'.⁴ Hij schreef diverse publicaties over de voeding van onder andere schapen en runderen en maakte aantoonbaar, dat het toevoegen van zout aan de voeding, de eetlust van runderen bevorderde, waardoor de koeien meer melk met hogere voedingswaardes zouden geven.⁵ Door het belang

van zout te propageren kreeg hij steeds meer steun om de zoutbelasting af te schaffen. Uiteindelijk werd bij stemming over dit onderwerp het voorstel met grote meerderheid aangenomen: 264 stemden voor en 14 tegen. Het was indertijd een belangrijk nieuwsitem. In diverse kranten werd over de afschaffing van de zoutbelasting, die al 32 jaar bestond, gepubliceerd.⁶

Afb.1 Detail inventarisatie lijst 1858.

Afb.2a-b Demesmay, firma Gambier, nummer 724. Hoogte 5 cm. Foto en collectie auteur.

714	Jules Favre
718	Fleur aminée
720	Françoise
724	De Mesmay
728	Ferdinand
730	Buridan

Honoré Daumier maakte in 1849 een litho met een afbeelding van Demesmay (afb. 3) die werd gepubliceerd in *Le Charivari*.⁷ Demesmay zit op een steen terwijl hij schrijft met een ganzenveer. Naast hem staat een koe met horens. Het karikaturaal weergegeven gezicht van Demesmay komt goed overeen met de weergave op de Gambierpijp. Onder de prent staat een tekst die begint met 'Ami des boeufs' ofwel 'vriend van de runderen'. Er is in de jaren 40 van de 19e eeuw veel aandacht geweest voor de stukken die Demesmay schreef over de toevoeging van zout in veevoer en de afschaffing van de zoutbelasting. Het moment van het verschijnen van de litho van Daumier sluit goed aan bij de datering van de Gambierpijp,

die vermoedelijk kort na het verschijnen van de litho gemaakt zal zijn. Op een andere litho van Daumier die ook in 1849 in Le Charivari verscheen, is een karikatuur van Jules Favre (afb. 4) te zien.⁸ De advocaat Jules Favre (Lyon 1809 – Versailles 1880) werd na de Februarirevolutie van 1848, die een einde aan de monarchie maakte, voor Lyon in de Nationale Grondwetgevende Vergadering gekozen. Hij was een van de leiders van de gematigde republikeinen, die zich verzetten tegen de socialisten.

Na de verkiezing van Lodewijk Napoleon tot president in december 1848, ging hij in de oppositie. Na de staatsgreep van 2 december 1851, waarbij Lodewijk Napoleon alle macht naar zich toetrok, trachtte hij met Victor Hugo en anderen in Parijs een revolutie te organiseren tegen de president, maar slaagde daar niet in. Favre trok zich na de staatsgreep uit de politiek terug en werd opnieuw advocaat. In 1858 werd hij vooral bekend als de advocaat van Felice Orsini, de man die op 14 januari van dat jaar een mislukte aanslag pleegde op keizer Napoleon III.⁹ De karikatuur in Le Charivari komt overeen met Gambierpijp nummer 714 die, evenals die van Demesmay, alleen in de inventarisatielijst uit 1858 voorkomt. Ook deze pijp is slechts korte tijd in omloop geweest en is gemaakt na het verschijnen van de karikatuur van Honoré Daumier. In beide gevallen zijn het schaars voorkomende pijpen die niet in de bekende catalogi zijn afgebeeld.

Afb.3. Demesmay, Le Charivari, 1849.

Afb.4. Jules Favre, Le Charivari, 1849.

De karikaturen van Daumier behoren tot een serie die getiteld was 'Les représentants représentés'. Deze zijn allen afgebeeld in het blad Le Charivari in 1848 en 1849. De serie omvatte ongeveer 40 verschillende prenten van bekendheden.¹⁰ De karikaturale personages uit de Franse politiek inspireerden de ontwerpers bij Gambier in ieder geval om fraaie pijpen van Jules Favre en Philippe Demesmay te vervaardigen.

Noten:

2. Van Esveld, 2021.
3. Een voorbeeld van de latere variant met nummer 724 bevindt zich in een privécollectie in Frankrijk.
4. https://fr.wikipedia.org/wiki/Auguste_Demesmay
5. O.a. in Journal d'agriculture pratique et de jardinage 1846, p. 211-214.
6. Gazette de Metz, 20 juni 1847.
7. Le Charivari, 3 juli 1849.
8. Le Charivari, 4 mei 1849.
9. https://nl.wikipedia.org/wiki/Jules_Favre
10. <https://www.daumier.org/>

Literatuur:

Esveld, A. van, 2021. Pipes-statuettes van de firma Gambier. Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen 2021, p. 161-171.

Afb.5. Jules Favre, Gambier nummer 714. Foto en collectie auteur.

